

GULXANIYNING USLUB MAHORATI
("ZARBULMASAL" ASARI ASOSIDA)

Choriyeva Nozanin Abbosovna

Buxoro davlat pedagogika instituti 2-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15605714>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Gulxaniyning "Zarbulmasal" asari janriy xususiyatlari, syujeti, badiiy vositalari va tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilinadi. Asarning asosiy timsollari, undagi axloqiy va ijtimoiy g'oyalar misollar bilan yoritiladi. Shuningdek, "Zarbulmasal" ning bugungi kunda ham dolzarbligi muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Gulxaniy, "Zarbulmasal", masal janri, axloqiy g'oyalar, badiiy timsollar, tarbiyaviy ahamiyat.

Gulxaniy – o'zbek adabiyotida o'ziga xos o'ringa ega bo'lgan adib bo'lib, uning "Zarbulmasal" asari didaktik masallar to'plami sifatida mashhurdir. Bu asar Sharq adabiyotidagi an'anaviy masal janrining yorqin namunasi bo'lib, unda inson axloqi, jamiyat muammolari va hayotiy haqiqatlar haqida teran fikrlar ilgari surilgan. "Zarbulmasal" ning ahamiyati shundaki, unda turli hayvonlar orqali insoniy fazilatlar va illatlar tasvirlanib, ulardan xulosa chiqarish targ'ib qilinadi. Ushbu maqolada asarning janriy xususiyatlari, badiiy uslubi, ijtimoiy-tarbiyaviy ahamiyati va bugungi kunda ham dolzarbligi tahlil qilinadi.

Gulxaniyning "Zarbulmasal" asari o'zbek adabiyotida alohida o'rin tutadi. Bu asar masal janrida yozilgan bo'lib, unda turli hayvonlar obrazi orqali inson axloqi, jamiyatdagi munosabatlar va ijtimoiy muammolar yoritiladi. Masal janri odatda o'quvchiga ma'naviy saboq berishga qaratilgan bo'lib, "Zarbulmasal" ham bu jihatdan juda muhim asarlardan biridir. Unda adolat, halollik, mehnatsevarlik, hiylakorlik va yolg'onning yomon oqibatlarini haqida hikoyalar jamlangan. Asardagi asosiy timsollar – sher, tulki, bo'ri, qarg'a va boshqa hayvonlar odamlarning fe'l-atvorini aks ettiradi.

Masallarning syujetlari sodda bo'lishiga qaramay, ular chuqur falsafiy ma'noga ega.

Masalan, "Tulki va Bo'ri" masalida tulki bo'rini aldab, uning o'limiga sababchi bo'ladi.

Bu hikoya insonlar orasidagi hiyla va makrning yomon oqibatlarini ochib beradi. Xuddi shunday, "Qarg'a va Tovug'" masalida qarg'a tovug'ni ishontirib, uni qiyin ahvolga soladi. Bu esa odamlar orasida ham uchraydigan soddalik va beparvolikning oqibatlarini ko'rsatadi. "Sher va Tulki" masalida esa faqat kuch emas, balki aql ham muhim ekani ta'kidlanadi.

Sher kuch-qudrat timsoli bo'lsa, tulki esa hiylakorlik va aql bilan muammolarni hal qilishni anglatuvchi obraz sifatida namoyon bo'ladi. Gulxaniy asarning badiiy uslubini yanada ta'sirchan qilish uchun xalq maqollari va hikmatli so'zlardan keng foydalangan. Masalan, "Ko'rnamak bo'lma, oxir-oqibat o'zing aziyat chekasan" kabi iboralar har bir masalda uchrab, o'quvchiga aniq xulosa chiqarishga yordam beradi. "Zarbulmasal"ning yana bir muhim jihati shundaki, u faqat badiiy asar emas, balki o'sha davrdagi ijtimoiy hayotning ham ko'zgusidir. Unda jamiyatdagi adolatsizliklar, yolg'on va makr kabi illatlar tanqid qilinadi. Asar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Undagi masallar inson axloqi va tarbiyasiga oid muhim saboqlarni o'z ichiga oladi. Ayniqsa, yosh avlodni halollik, mehnatsevarlik va adolatga o'rgatishda bu asardan foydalanish mumkin. Masallarning ma'nosi hozirgi zamon hayoti bilan hamohang bo'lib, insoniyatning eng muhim axloqiy qadriyatlarini o'rgatadi. Shu sababli, "Zarbulmasal" nafaqat o'zbek adabiyotining muhim asari, balki hayotiy saboqlar beruvchi bebaho durdona sifatida ham qadrlanadi.

Zarbulmasalning xususiyatlari

1. Maqollar va matallar asosida quriladi – hikoyalarda qisqa, lekin chuqur ma'no anglatadigan xalq maqollari keng qo'llaniladi.
2. Kinoya va ramziy obrazlar ishlatiladi – asarlarda hayvonlar, qushlar yoki boshqa ramziy obrazlar orqali jamiyat muammolari yoritiladi.
3. Axloqiy-didaktik yo'nalishga ega – insonlar hayotiy tajriba olishi, to'g'ri xulosa chiqarishi uchun yoziladi.
4. Nasr yoki she'riy shaklda bo'lishi mumkin – hikoyalar odatda sodda, o'qilishi oson bo'lishi uchun qisqa nasr shaklida yoziladi, lekin ba'zan she'riy shaklda ham uchraydi.

Sharq va o'zbek adabiyotida mashhur zarbulmasallar

1. Gulxaniy – "Zarbulmasal" (XIX asr) – O'zbek adabiyotidagi eng mashhur zarbulmasallardan biri bo'lib, unda jamiyat muammolari qushlar va hayvonlar obrazida aks ettirilgan.
2. "Kalila va Dimna" (Ibni Muqaffa tarjimasi) – Hindiston va Fors adabiyotidagi mashhur didaktik asar bo'lib, unda hayvonlar orqali insoniy fazilatlar yoritiladi.
3. "Guliston" – Sa'diy Sheroziy – ibratli hikoyalar va axloqiy saboqlardan iborat mashhur Sharq adabiyoti asari.
4. "Marzbonnoma" – Marzbon ibn Rustom – Eron adabiyotidagi mashhur didaktik asarlardan biri.

Xulosa

Zarbulmasal janri axloqiy tarbiya va hayotiy tajribalarni o'rgatishda katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, Gulxaniyning "Zarbulmasal" asari o'zbek adabiyotida muhim o'rin tutib, bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jabborova M. HEAVENLY ATTRIBUTES FOUND IN FOLKLORE AND THEIR IMPORTANCE IN EVERYDAY LIFE //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 10. – C. 159-162.
2. Valiyevna J. M., Atoyevna O. F. SHODIQL HAMRONING «HOVLIDAGI DARAXT» TIMSOLINIG SHAXS SIFATLARIGA EPITET BOLIB KELISHI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – T. 44. – №. 8. – C. 57-60.
3. Jabborova, M., & Safoyeva, S. (2024). THE IMAGE OF THE SUN IN EPIC WORKS. *Solution of social problems in management and economy*, 3(4), 165-168.
4. Jabborova, M. (2023). THEORETICAL INTERPRETATION OF STUDENTS'ACADEMIC ACHIEVEMENT. *Solution of social problems in management and economy*, 2(12), 36-40.
5. Jabborova, M., & Safoyeva, S. (2024). THE IMAGE OF THE SUN IN EPIC WORKS. *Solution of social problems in management and economy*, 3(4), 165-168.
6. Valiyevna, J. M. (2024). The Artistic Perfection of Cosmic Images in the Works of Yusuf Khos Hajib and Navoi. *Journal of Intellectual Property and Human Rights*, 3(4), 153-158.
7. Jabborova, M. (2024). MUMTOZ SHE'RIYATDA UCHRAYDIGAN OY, YULDUZ, QUYOSH TIMSOLLARINING SHAXS QIYOFASIDA TIMSOLLANISHI. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 3(1), 48-52.
8. SHE'RIYATIDA, M. J. Z., & TIMSOLLARMUSHTARAKLIGI, I. I. V. K. PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS.–2022. T, 2(18), 209-211.
9. Eshqulova, G., Musurmonova, M., & Axmedova, D. B. (2022). Boshlang 'ich sinf ona tili darslarida nutqiy ko 'nikmalarni rivojlantiruvchi o 'quv topshiriqlarini ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslari. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 72-75.
10. Qizi, S. M. A., & Axmedova, D. B. (2022). BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING BILIM EGALLASHGA DOIR QARASHLARINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK ASARLARNING O 'RNI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 43-46.

11. Axmedova, D. (2021). СЕМАНТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА СИСТЕМА И МОДЕЛЬ. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
12. Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гурухлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.
13. Akhmedova, D. B. (2020). SET OF SEMANTIC TAGS FOR UZBEK LANGUAGE UNITS: CONSTANTS AND OPERATOR CLASSIFIER. *Theoretical & Applied Science*, (2), 177-179.
14. Bahodirovna, D. A. (2020). SEMANTIC TAG CATEGORY IN CORPUS LINGUISTICS: EXPERIENCE AND ANALYSIS. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(1), 152-160.
15. Bahodirovna, A. D., & Khamidjanovna, A. F. IDEOLOGICAL AND ARTISTIC ASPECTS OF SAHBO LYRICAL HERITAGE. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 235.
16. Sharipova, M., & Azimova, N. (2025). ERTAKLARNING JANRIY BELGILARI VA MOTIVLAR TIZIMI. *Modern Science and Research*, 4(4), 1149-1158.
17. Sharipova, M., & Bakhshulloyeva, S. (2025). THE PLACE OF THE WORK OF ABDULLA ARIPOV IN THE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN LITERATURE. *Modern Science and Research*, 4(1), 388-395.
18. Sharipova, M. B. (2021). XALQ DOSTONLARIDA SOVCHILIK MAROSIMI BADIY IFODASI ("ALPOMISH" DOSTONI MISOLIDA). *Scientific progress*, 2(7), 1120-1124.
19. Baxshilloyevna, S. M. (2024). ARXAİK EPOSNING SUJET STRUKTURASIDA MOTIVLAR TAHLILI. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(4), 343-349.
20. Шарипова, М. Б., & Нейматуллоева, М. (2024, February). КОМПЛЕКСНАЯ КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ И ЕЕ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL E-CONFERENCE" MODERN TENDENCIES OF DIGITAL EDUCATION AND WAYS OF IMPLEMENTING THEM IN THE EDUCATIONAL PROCESS"*—Brno, Czech (Vol. 1, pp. 18-25).
21. Sharipova, M. (2020). ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРЯДОВ В ЭПОСЕ «АЛПОМИШ». *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz)*, 1(1).
22. Мирханова, Г. (2024). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИ. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 3(1), 76-80.

23. Мирханова, Г. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 172-178.
24. Rustamovna, M. G. (2020). Rus tilshunosligida sinonim sozlar oquv lugatlarining tadrijiy rivojlanishi. *Oriental Art and Culture*, (III), 326-329.
25. Rustamovna, M. G. (2024). Linguistic Form of Terms in Explanatory Dictionaries of the Uzbek Language. *Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education* (2994-9521), 2(6), 589-591.